

K. Korsch: Karl Marx

(II izdanje, Russell and Russell, New York 1963, str. 247)

Branka Brujić

Ova Korschova knjiga o Marxu je prikaz temeljnih pozicija Marxove misli u njihovoj logičkoj povezanosti. Ona je tako, uz Korschovo rano djelo »Marxismus und Philosophie« najreprezentativnija za prezentaciju teorijske orijentacije ovog značajnog marksiste.

Problematika sva tri djela knjige (I dio Društvo, II dio Politička ekonomija, III Povijest) se sabire u autorovu nastojanju da Marxa situira u njegovu temeljnom stremljenju — prevladavanju postojećeg. Otud Korsch apostrofira da u Marxa društvo nije tematizirano iz aspekta sociološkog pristupa. Sociološki pristup, bilo u Compteovoj orijentaciji izrazitog prepuštanja danom, bilo u nekoj drugoj, zastaje pri pokazivanju uzajamne povezanosti različitih sfera društvenoga života i nije principijelno nošen zbiljskim prevladavanjem suprotnosti građanskoga društva. Marxovo postavljanje građanskoga društva u središnji plan je u cilju stvarnog prevladavanja suprotnosti tog društva. »Ono je ne pozitivna, već kritička znanost. Ono »specificira« građansko društvo i istražuje tendencije koje se naziru u postojećem razvoju društva, te put njegove imanentne transformacije. Tako ono nije samo teorija o građanskom društvu, već istovremeno teorija o proleterskoj revoluciji« (str. 86).

Nadovezujući smisleno na ovaj povijesni odnos iz koga je Marxu tema građansko društvo, Korsch naznačuje, tekstualno dobro izabran, niz Marxovih stavova iz kojih je prezentno nastojanje da se građansko društvo povijesno relativira — da se razobličí ideološka svijest građanskoga društva kojoj su njegove zakonitosti jednoznačne s općom povijesnom zakonitošću, opće važeće poput prirodnih zakona. (Kao prototip ideološke svijesti Korsch navodi Darwinovo učenje u koga je u prirodne nauke, u ovom slučaju u teoriju o nastanku životinjskih vrsta unešen princip građanskoga društva — »bellum omnium contra omnes«, formuliran još kod Hobesa kao prirodno stanje društva. Nadalje, to je politička ekonomija kao temeljni vid ideološke svijesti, pa čak i utopijska učenja, koja su, po Korschu, puko idealiziranje postojećeg. — U suprotstavljanju ovom ovjekovječavanju postojećeg, Marx npx., specificira Smithov uvriježeni izraz »wealth of nations« kao sinonim kapitala, »buržoasko bogatstvo«, ili »bogatstvo onih društava u kojima prevladava kapitalistički način proizvodnje«; prvobitni komunizam ne tematizira u smislu vraćanja u »izgubljeni raj čovječanstva« već da pokaže njegovu društvenu formacijsku razliku spram građanskoga društva — dakle i opet na planu razobličavanja, okoštale svijesti o postojećem kao povijesno univerzalnom. U građanskoj ideologiji je cijeli razvoj promatran kao teleološki put k postojećem, dok »Marx određuje komunističko društvo, koje nastaje iz proleterske revolucije, ... kao novi tip koji više ne može biti temeljno objašnjen ni jednom buržoaskom kategorijom.« — str. 53. itd, itd).

Hegelovu filozofijsku poziciju po kojoj je »stvarna »svrha« povijesne akcije da je »već ispunjena u istini i ne treba čekati na nas«, pa njeno

stvarno izvođenje tad služi da se, odstrani privid kao da već ne bi bila izvedena« — koja počiva, dakle na »izmirenju' između ,uma kao samosvijesti' i ,uma kao dane zbiljnosti'«, str. 54—55. — Marx prevladava imanentnom povijesnom destrukcijom same te zbilje.

Na ovako naznačeno Marxovo prevladavanje filozofijske pozicije smisleno se nadovezuje Korschovo situiranje političke ekonomije u Marxa — kako u sistematskoj, tako i u genetskoj svezi Marxova opusa.

U nastojanju da prevlada filozofijsku poziciju pomirenja suprotnosti u umskoj spoznaji Marx u svojim najranijim spisima kritikuje politiku sa stanovišta ekonomije, ali nije proširio svoju revolucionarnu kritiku na samu ekonomsku bazu građanskoga društva. Tek u »Ekonomsko-filozofskim rukopisima«, naznačuje Korsch, Marx je anticipirao sve revolucionarne i kritičke stavove koje je kasnije osvijetlio u »Kapitalu« —: »Društveno-ekonomski fenomen koji kasnije racionalno razrješava u kritičkom izlaganju u 'Fetišizmu robe' ovdje (u Ek. fil. rukopisima — primj. B. B.) tretira oslanjajući se na Hegelov, tad uvelike upotrebljavan termin 'ljudskog samootuđenja'«, (str. 111). Na osnovu zakonitosti proizvodnje građanskoga društva najveći dio proizvoda ne pripada radnicima koji ga proizvode. Da bi se prevladala ta zakonitost, potrebno je, ne reinterpretirati građansku političku ekonomiju, koja spoznaje i izražava samu postojeću zakonitost proizvodnje, već ostvariti takve uvjete u zbilji, u kojima će sami ti ekonomski zakoni prestati da budu djelotvorni. Samo u tom sklopu nestaje i građanska politička ekonomija kao znanost.

U ovom naznačenom kontekstu Korsch akcentuira da je politička ekonomija građanska znanost, te da se to odnosi i na Marxove političko-ekonomske spise ukoliko se promatraju iz obzira njegova vlastita doprinosa razvoju njenih temeljnih pojmova i zakonitosti. Međutim, u Marxa konzistentnija i temeljitija analiza spram prethodnih protagonista političke ekonomije služi, u prvom redu, ističe Korsch, dovođenju tradicionalnih ekonomskih pojmova i teorema k transparentnosti njihovog povijesnog i društvenog sadržaja. — U Marxa politička ekonomija postaje znanost o društvenom radu, o produktivnim snagama tog rada, o njihovu razvoju i kasnije njihovu kočenju po postojećim formama proizvodnih odnosa građanskoga društva, te konačno, o emancipaciji proizvodnih snaga sadržanih u postojećem društvu, a putem revolucionarne akcije proletarijata. »Kopernikanski obrat Marxove kritike političke ekonomije je u tome da je on od apsolutne i vremenski neograničene znanosti obrće u znanost koja je povijesno i društveno uvjetovana« (str. 156).

Iz ovakvog situiranja političke ekonomije u Marxovoj misli koje artikulira Marxovu zaokupljenost političkom ekonomijom kao bitnu kritiku političke ekonomije, razumljivo je, da je i za Korschua kao i za mladog Lukacsa, u »Kapitalu« od centralnog značenja poglavlje o fetišizmu robe. »U buržoaskoj proizvodnji roba sadržan je nepisani zakon koji vlada proizvodnjom i razmjenom proizvoda rada kao roba. No, to, ni u kom slučaju, nije neizmjenjivi prirodni zakon, to je 'društveni zakon' koji je poput istinskog fizičkog zakona samo po njegovoj prividnoj neovisnosti od našeg svjesnog htijenja i svrhe. Poput svake druge društvene zakonitosti on se održava samo pod određenim uvjetima i za određeni povijesni period.« (str. 144)

Tako se na Korschovo tematiziranje Marxove kritike političke ekonomije, kome je misaona okosnica povijesno prevladavanje građanskoga društva, smisaono nadovezuje, u jedinstvenu cjelinu, treći dio knjige (Povijest).

U tom dijelu, genuinu Marxovu misao, po našem mišljenju, dobro pogađaju slijedeći Korschovi stavovi interpretacije: 1) Marxov razvoj prema materijalizmu je bio, odista, i kroz sve faze, razvoj prema revolucionarnoj praksi. — U ovom interpretacijskom uporištu Korsch se suprostavlja onim značenjima materijalizma, pridjevenim Marxu koja proizlaze iz Marxom prevladanih pozicija. (Tako npr. filozofskog materijalizma XVIII st.; — spinozizma, »oslobođenog teoloških dodataka pod utjecajem Feuerbacha — ontološke pozicije Plehanova u njegovu nastojanju da materijalistički »ojača«

Marxovu misao, i dr.). 2) Marxova razlika spram Hegela naznačena (tj., ne temeljnije diskutirana) tako, da se može rezimirati Lukacsevov terminologijom — u Hegela se radi o dijalektici povijesti, a u Marxa o povijesnoj dijalektici. [Hegel je uspostavio, navodi Korsch, na realnu zavisnost »viših« sfera od »nižih« i realni proces historijskog razvoja, koji se odvija u vremenu, a koga je Hegel bio potpuno svjestan, drugi, obrnuti, idealistički poredak univerzuma, u obliku postuliranog bezvremenog razvoja, i slično postulirane ovisnosti nižih formi realiteta od viših i »duhovnijih« formi. U Marxa je hegelovska suprotnost obrnuta u borbu društvenih klasa, dijalektička negacija — u negaciju optsojećeg proleterijatom, a dijalektička sinteza — u proletersku revoluciju (up. str. 182)].

Uprkos ovim interpretacijski pogodenim stavovima, te kritici upućenoj jednostranom ili krivom tumačenju Marxa, ovaj dio knjige smatramo najslabijim. To ne samo zato što u njemu, više negoli drugdje, nailazimo na nekonsistentne tvrdnje (npr. u IV poglavlju ovog djela Korsch ustvrđuje da je za sve Marxove prethodnike, kako idealiste, tako i materijaliste, materija »mrtva stvar« ili najviše — »biološki oživljena materija«, dok u I poglavlju vidi Marxovu trajnu povezanost s Hegelom utoliko što je u Hegela »sfera prirode bila po prvi puta konfrontirana sa sferom društvenih odnosa ljudi kao sveobuhvatni univerzum istraživanja«.) U ovom dijelu knjige jasno dolazi do izražaja da je potpuno izvan Korschova obzora razumijevanja Marxa zbiljsko prevladavanje rada u jednom bitno drugačijem odnosu spram prirode. Korsch, naime, ističe za bitnu strukturu povijesti (dakle, povijesnotvorna kategorija mu je) razvoj proizvodnih snaga te društveno-proizvodne odnose kao epohalne diferencijacije. — Ovi pucaju pri naraslim proizvodnim snagama i ustupaju mjesto novim društvenim odnosima koje razvoj proizvodnih snaga sam po sebi nosi. Istina, Korsch se ovdje tekstualno oslanja na Marxa. No, on ne vidi da je i Marxova temeljna misao o povijesnom obradu upućena na, u samog Marxa neizvedenu, ontologiju rada. (Tako je kod Marxa, u nekim tekstovima, privatno vlasništvo, dakle i društveni odnosi, po otuđenju, a u drugima je prevladavanje otuđenja po promjeni društvenih odnosa.) I ne samo to: Korschova interpretacija upravo odvodi od takvog transponiranja problema da bi se mogla sagledati potreba da se Marxova misao dalje stvaralački razvije u odnosu na zbiljsko prevladavanje rada. To otud što Korsch Marxovu misao svodi, u ovom slučaju ispod Marxove razine filozofiranja, na ideologiju radničke klase. Radnička klasa nije za Korsch, kao za Marxa, ona snaga koja je po svom povijesnom položaju najpodobnija prevladavanju opstojećeg kao neprimjernog biti čovjeka (dakle, ne samo radnika), već mu je ona društvena snaga, iz čijeg rasta proizlazi i sama Marxova misao kao ideologija radničke klase.¹⁾ Kako Korsch nije u prvom planu ozbiljenje zajednice primjerene humanumu, to lakše i pada iz obzora potreba tematiziranja prevladavanje rada kao novovjekovnog odnosa spram prirode.

No uprkos ovoj kritici upućenoj Korschovoj orijentaciji u marksizmu, smatramo da knjigu »Karl Marx« treba s v a k a k o prijevodom približiti našoj čitalačkoj publici i tako prezentirati Korsch po ovom djelu koje rezimira njegovu poziciju još od vremena dvadesetih godina, kojom se među prvima, uz Lukacsa, suprotstavlja devijacijama izvorne Marxove misli u vidu objektivne dijalektike, teorije odraza itd.

1) Usporedi »Maxismus und Philosophie«, str. 64. i 65, te »Karl Marx«, str. 86: »Marksi zam bazira širu i dublju istinu svojih stavova na svom klasnom karakteru«.